

Օ Ր Ի Ո Ր Դ Տ Ի Ի Ք Ռ Օ

Մէսաթըրիի շոգենաւը Պոլիսէն ճամբայ պիտի ելլէր. ընկերութեան Արեւելքի գիծին ամենէն հինը եւ ամենէն խոշորը: Այս շոգենաւերը՝ նախկին գերմանական կամ աւստրիական Lloydերուն ոչ հանգստաւէտութիւնը ոչ մաքրութիւնը, ոչ հաճելի սպասարկութիւնը ունին. ամէն ինչ միջակ, տխուր, անգոյն է այստեղ — խցիկ, ծառայ, նաւապետ, նաւաստի:

Երկրորդ կարգի տեղ մը վարձած էի. չորս հոգինոց խցիկներէն վերին անկողին մը: Մինչ իմիններս ճամբելէ յետոյ, վերջին վայրկեանին կը հասնէի ծրարներովս, վալիզներովս, դրանք առջեւ կանգ կ'առնեմ սոսկումով: Փոքրիկ ծակէն, որուն պատուհանը խնամքով դոյց է՝ սիրախառնութեամբ օդ մը երեսիս կը զարնէ — ալքօլի, եօտի, քրտինքի, դեռ չեմ գիտեր ինչ անըմբռնելի հոտերով լեցուն: Վարի անկողիններէն մէկուն մէջ, մեռելի դէմքով կին մը ամբողջ երկայնութեամբ պառկած է. միւսին վրայ ուրիշ կին մը նստած, շուարած, խեղճուկ, թեւերուն մէջ վիժած երախայով մը՝ որ ամբողջ ուժերովը կը պոռայ. երրորդ կին մը երկու անկողիններուն մէջտեղը կեցած է, կզակը աղտոտ թաշկինակով մը կապած, ձեռքը դեղի չիշերով եւ պիպոնով մը:

Երեք կիները, որոնք իրենց թըշուառութիւնները եւ ցաւերը ընտանիքով պարտկել եւ տանիլ կ'երեւակայէին անշուշտ այդ խցիկին մէջ, եւ ու-

րիշ ճամբորդի չէին սպասեր, իմինիս չափ դժգոհ ակնարկ մը նետեցին վրաս:

Իսկ ես, չունչս չիտակ քօմիսէրին սենեակը կ'առնեմ: Տեղերը ամբողջ գրաւուած են. Իզմիրէն եւ Բիրէայէն դեռ ահազին ճամբորդ կայ առնելիք: Բայց քօմիսէրը կնամեծար է. ինձմէ աւելի ուժով կը պնդէ այդ հիւանդ կիներուն հետ ճամբորդելու անկարելիութեան վրայ: Կը բարկանայ ընկերութեան պաշտօնեային դէմ՝ որ իմ նազելի անձս առանց յարգելու այդ անկարելի անկողինը յատկացուցած է ինծի:

Վերջապէս, երկար մտածումներէ վերջ լուծում մը կը գտնէ. ծառայութեան սենեակը պիտի յատկացնէ ինծի, maître d'hôtelը եւ ծառան ճաշարան փոխադրելով. — երկու անկողինով ընդարձակ եւ օդաւէտ խցիկ մը, ուր առաջին կարգին չափ հանգիստ պիտի ըլլամ — կ'ասպահովեմ:

Եւ արդարեւ քօմիսէրը չէ չափազանցած: Մինչեւ Իզմիր դքսուհիի մը պէս կը ճամբորդեմ: Իզմիրէն, ճամբու ընկեր մը կը մանէ սենեակս, համապատասխան իմ պարագայիս մէջ գտնուած է, եւ զոր քօմիսէրը իմ սենեակս առաջնորդած է նոյն փութկոտութեամբ: Բայց այս նոր ընկերէն գանդատելու պատճառ մը չունիմ ըստ երեւոյթին. մարգամօտ, Ժպտերես Ծրանսուհի մըն է: Արդարեւ երկու ժամ չանցած, ճամբորդութեան ամենալաւ ընկերներ կը

դուշակենք իրարու մէջ փոխադարձաբար:

Յիսունէն յիսունըհինգ տարեկան ծեր աղջիկ մըն է Օրիորդ Տիւքո, համակրելի, հաճելի, դեռ բաւական սիրուն մնացած եւ աշխոյժ: Թառամած փոքրիկ զէմքին վրայ՝ խոշոր բացուած եւ լայն շրթունքներով բերանը՝ գեղեցիկ է դեռ, բարի, սրամիտ: Հակառակ սեւ աչքերուն խորունկ յոգնութեանը՝ կեանքի, տաքութեան ցոլքեր կ'անցնին երբեմն անոնց մէջէն անսպասելիօրէն: Ուսերը կ'ընկնէ, կոնակը կ'ընկնէ, մէջքը բարակ եւ սեւ դասական ամառային մը մէջ սեղմուած, փէշը դասական նմանապէս, մաքուր եւ տարիներէն անդոյն, մէկ խօսքով՝ Օրիորդ Տիւքո ֆրանսացի ծեր վարժուհիի տիպարն է, որ շատ մը աշխատած, շատ մը յոգնած, շատ մը սիրած, շատ մը տառապած պէտք է ըլլայ: Շատ մարդ տեսած է, շատ երկիրներ պտըտած, շատ բարքեր ուսումնասիրած: Քսանըհինգ տարեկանին՝ մեկնած է Ֆրանսայէն դէպի օտար երկիրներ, իր լեզուն օտար դըպրոցներու կամ տուններու մէջ ուսուցանելու ապերախտ եւ տխուր պաշտօնով: Եւ երկրէ երկիր՝ մինչեւ Արեւելք ինկած է, ուր՝ քսան տարուան ամենայոգնեցուցիչ եւ ամենաընկճող ծառայութենէ մը վերջը, այլ եւս իր երկիրը կը վերադառնայ, ծանր ճակատամարտներ մղած ծերունի զօրավարի մը դոհունակութեամբը, սրտի անդորութեամբը:

— Այո՛, Օրիորդ Տիւքո իր կռիւներէն դուրս կ'ելլայ խրոխտութեամբ, մարդոց եւ կեանքի մասին խորունկ փորձառութեամբ մը եւ քանի մը փոքրիկ խնայողութիւններով... — Ահա թէ ինչպէ՛ս հանգիստի կոչուած է ան:

Ինծի Իսլանտայէն, Սպանիայէն,

Գերմանիայէն անեքտօթներ կը պատմէր. Ժողովուրդներուն կեանքէն եւ սովորութիւններէն զիծեր, իր կեանքէն դրուագներ, որոնց մէջ՝ իր զգացումի աշխարհէն, զոր կը դուշակէր, կը զգուշանար վերջիշումներ ընելու: Սպանիոյ հողը, պարտէզները, լեռները, արեւը կը սիրէր: Իսլանտան հաճելի եւ գեղեցիկ կիներով լեցուն կը գտնէր: Եւ՝ Ֆրանսուհիի մը համար զարմանալի երեւոյթ՝ Գերմանիան կը պաշտէր, մանաւանդ outre-Rhin Գերմանիան եւ Գերմանացիները, որոնց վրայ խօսած ատենը՝ աչքերուն մէջ խոնաւութիւն մը կը զգայիր: Իտալիոյ եւ Իտալացիներուն համար անտարբեր էր: Արեւելքը չէր սիրեր, իսկ Յունաստանը՝ ուր տասը տարի կեցեր էր, ամբողջ հոգիովը կ'ատէր:

Ի՞նչ նուաճումներ, ի՞նչ նախատինքներ կրած էր այդ զգայուն սրտով աղջիկը Աթէնքի մեղալուման հարուստներէ ոմանց տուններուն մէջ, ուր իր կեանքին մէկ մասը սպառեր էր, այդ աստիճան ատելու համար այդ երկիրը, այդ Ժողովուրդը, այդ ծովը, այդ կըղզիները...

Ահռելի կը գտնէր Աֆոքօլը, զոր կատաղութեան աչքերով պէտք է զիտած ըլլար տասը տարի շարունակ, իր չարչարանքի վայրերէն մէկը եղող հասարակաց պարտէզին մէջէն:

— Ո՛հ, այդ հին Յոյները... Զէ՞մի որ այսօրուաններուն նախահայրերն էին. անոնք չէ՞ն որ այս քարերուն հետ այս մարդերու մնացորդները ձգած են այսօր... Որքա՛ն կ'ատեմ զիրենք...:

Շոգենաւը Բիբէլայի ծոցին մէջ խորիսի ձգեց ութը ժամ: Ես՝ նուազ վրէժիկով իր հին եւ նոր Յոյներուն հանդէպ, Աֆոքօլը տեսնելու մեկնեցայ —

բայց մեծ զգուշութեամբ, ճամբուրնիկերիս զգացումները չվիրաւորելու համար: Գիշերը շոգենաւ կը վերադառնայի յոգնած, ալքած, փռչիով ծածկուած, գինովցած: Աֆոքօլը բոլոր երեւակայութիւններս գերազանցեր էր: Չեմ գիտեր քանի ժամ մնացեր էի աշնտեղ, գլուխս կիզիչ արեւին տակ, կրակէ սիւնի մը կռթնած, այդ գերմարդկային գործին վրայ հիանալու եւ զարմանալու համար — այրող չուքին մէջ այդ ջախջախիչ զանգուածներուն եւ գիծերուն՝ որոնց բացուածքէն, Աթէնքի ծովը՝ մեղկ եւ հակասական, կը քնանայ հեռուն: Իրիկունը, քաղաքին մէջէն վերադարձած ատենս, խոշոր սիւները եւ սանդուխները մտքիս մէջ կը պարէին դեռ, եւ կը զարմանայի թէ ինչո՞ւ երեսս կը նայէին այդ Աթենացիները, որոնք մէյ մէկ գաճաճ կ'երեւային աչքիս:

Շոգենաւը վերստին ճամբայ կ'ելլէր: Բիրէայէն մեծ թիւով ճամբորդ առած էր: Երկու ժամ յետոյ, ճաշի ատեն, դեռ ինքզինքնիս նաւահանգիստին մէջ կը կարծէինք, այնքան աղմուկ, այնքան խճողում կար նրբանցքներուն մէջ: Ժողովուրդը չէր տեղաւորուած դեռ, եւ շոգենաւը պէտք եղածէն աւելի ճամբորդ առած կը թրւէր:

Ճաշի ատեն, հասարակաց սեղանին վրայ, ճամբորդներուն սովորական թիւը լրացած էր. աւելի չկար, բայց աղմուկը եւ իրարանցումը սահման չունէր: Երկու ծառաները՝ որոնց օգնական մը տուած էին, դժուարաւ քապասարկութեան կը հասնէին: Նոր ճամբորդները, մեծամասնութեամբ տիկիներ եւ երիտասարդներ, զգոհ էին սպասարկութենէն ամենքն ալ: Կերակուրները գէշ էին, portionները պղղ-

տիկ, գինին անբմբեղի, ջուրը նեխած: Նոր ճամբորդները կը ձայնակցէին սեղանին մէկ ծայրէն միւսը, այս դիտողութիւնները զանազան լեզուներու մէջ ըսելու, կրկնելու, պնդելու համար:

Օրիորդ Տիւքո չէր խօսեր: Երեսին կարմիր արատները մանիշակադոյնի փոխուած էին: Գլուխը ծռած՝ պատառաքողին ծայրովը իր պնակին մէջի բրինձները կը համրէր ուտելէ առաջ կամ դաւաթին մէջի գինին կը վերլուծէր խոհուն կերպով: Հազիւ ակնարկ մը կը նետէր մերթ ընդ մերթ ինծի, եւ այն ատեն կը տեսնէի աչքերուն մէջ վառող փոքրիկ կրակը՝ որ կայծակի մը ուժը ունէր...

Մեր անկողինները իրարու վրայ էին: Ես տակի couchette-ը կը պառկէի, Օրիորդ Տիւքո իմ վրայինս կը գրաւէր: Զիս երբեք չէր անհանգստացներ: Միշտ ինձմէ առաջ փոքրիկ սանդուխէն մագլցած՝ իր դարակին մէջը տեղաւորուած կ'ըլլար: Իսկ առաւօտները արթնցած ատենս, ծեր աղջիկը ոտքի վրայ էր արդէն եւ իր արդուզարդը աւարտած:

Բիրէայէն մեկնելէ յետոյ, ես յոդնած, ինքը զգուած՝ կանուխ անկողին մտանք: Արդարներու անվրդով քունի մը եւ երազներուն ամենէն խորունկին եւ անուշին մէջը, կ'արթննամ յանկարծ, կարծես հարիւրաւոր ահագոյ զանդակներու խլացուցիչ ձայնէն: Ինծի կը թուի որ անկողինս կը շարժի, եւ մոռնալով ծովի վրայ ըլլալս՝ ահաւելի երկրաշարժ մը կը կարծեմ:

Կը ցատկեմ տեղէս: Ելեքարականութիւնը վառած է եւ Օրիորդ Տիւքո հանդարտութեամբ իր անկողինին մէջտեղը նստած — գիտակից եւ համակերպած:

Շունչոյր կը շարունակէ, խլացու-

ցի՛ւ, երկա՛ր...

— Ի՞նչ է, ի՞նչ կայ, Աստուծոյ սիրոյն:

— Մի՛ վախնաք, «Յոյն մըն է», «Յոյներ են»...

— Ի՞նչպէս; ի՞նչ Յոյն...

— «Յոյն մըն է», «Յոյներ են» որ կը կանչեն. չէ՞ք դիտեր որ ծառաներուն սենեակն է այստեղ. սպասարկութեան պէտք ունին. ջուրի պէտք ունին կամ պատուհանին զոցել տալ կ'ուզեն անշուշտ...: Եւ բարձերը ասդին առնելով, ճիշդ իր գլխուն տակը պահուած ելեքտրական զանգակներու երեք զսպանակներ կը ցուցնէ, քով քովի շարուած, որոնք կը շարունակեն խօլարար գոսալ:

Բայց ծառաները ճաշարանն են, իսկ զանգակները անողոք: Օրիորդ Տիւքոս յանձն կ'առնէ ճաշարան երթալ, բայց ճիշդ դրանք մէջը, ծառաներուն թեւերուն մէջը կ'իյնայ: — Ինչպէ՞ս թէ չեն լսած. լսած են, շոգենաւին անդիւրի ծայրէն լսած են եւ օգնութեան կը հասնին այդ քաջ Թրանսպիրները:

Հազիւ այս ցնցումէն ինքզինքնիս գտած, ծանրացած արտեւանութիւններս կը սկսին գոցուիլ, Օրիորդ Տիւքոսի բարձին տակէն՝ զսպանակին մէկը, յետոյ միւսը, յետոյ երրորդը կը սկսին գոռալ:

— Զը՛ր՛ը՛ն...:

Օրիորդ Տիւքոս նորն պիւրքին մէջ նստած է նորէն, իր անկողնին մէջտեղը, գլուխը քիչ մը քաշուի հակած, առաստաղին երկաթներուն չգարնելու համար դայն:

— Զանգակն է նորէն, մի՛ վախնաք. քնացե՛ր էիք արդէն:

— Ո՛հ այո՛, այնքա՛ն յոգնած եմ...

— Այլ եւս վաղը առաւօտ կամուրջին վրայ կը քնանաք, աղջիկս, կ'ըսէ ամենախորունկ համոզումով:

Արդարեւ, չի սխալիր: Զանգակները անկարեկիր են. իրենց զսպանակներէն դուրս նետուած խօլական մեքենաներու պէս, որ այլ եւս չեն կրնար կասիլ, կը գոռան բարբարոս տուփերը, անձկալի՛ց, երկա՛ր... կը գոռան ամբողջ դիշերը, միաձայն, երկձայն, եռաձայն. կը կանչեն ստիպողաբար, հրամայողաբար, հաղիւ հինգ վայրկեան, տասը վայրկեան կամ ամենէն շատ կէս ժամ հանգիստ տալով մեր տանջուած ականջներուն:

Սպասաւորները այլ եւս իրենց որոշումը տուած են. — նրբանցքներու մէջ շարուած են, այս կամ այն դրանք վրայ նետուելու պատրաստ: Օրիորդ Տիւքոսն ալ իր որոշումը տուած է. նստած է վերջնականապէս իր անկողնին մէջտեղը, անշարժ, կռնակը փոքրիկ շալ մը առած, գլուխը մէկ կողմին ծռած եւ զեղեցիկ սպիտակ ձեռքը անկողնէն վար կախած համակերպութեամբ: Բայց ե՛ս իմ որոշումս չեմ կրցած տալ. օրուան մէջ բրած սպանող պտոյտս՝ երկու զոնչոցին մէջտեղը գլուխս բարձին վրայ կը փլցնէ, եւ աչքերս կը դոցեմ հինգ վայրկեան՝ խելագարի պէս յանկարծ ցատկելու համար նորէն:

Եւ Օրիորդ Տիւքոսի ձայնը կը լըսեմ, իւրաքանչիւր զոնչոցէն վերջը, որ առանց բացառութեան կը կրկնէ շարունակ, մէկ եղանակի վրայ, մէկ շէտի վրայ, անխոնջ, անխուսափելիօրէն, քա՛ղցր:

— «Յոյն մըն է», «դարձեալ Յոյն մըն է»... Պէտք է որ իր ստակին փոխարէն ծառայութիւն ունենայ. տոմսակին գինը աժան չէ՛...

Ես՝ յուսահատութեամբ փիլերուն
կը նայիմ, որոնք խոշոր դամբերով ամ-
բացած են երկաթէ սիւներուն. եւ կը
կատարիմ որ չեմ կրնար զանոնք խլել եւ
ծովը նետել, այն ուսանողին պէս, որ
իր առաւօտեան անուշ քունին մէջ, յա-
մառ réveil-ի մը այնչէն խելագար,
զայն դոյլ մը ջուրի մէջ կը խեղդէ:

Քօմիսէրը իր բոլոր բարեացակա-
մութեամբ այս անգամ առանց միջոցի
է մեր դժբաղդութեան առջեւ: Շատ
չատ ճաշարանը կրնայ յատկացնել մե-
զի, որուն կարծր նստարանները եւ իւ-
ղոտ սեղանները աւելի գրաւիչ չեն: Եւ
կը հաւատա՞ք երբոր ըսեմ ձեզի թէ
գիշերները այսպէս իրարու յաջորդե-
ցին. հինգ հատ երկա՞ր, անվերջանա-

լի՞ գիշերներ, որոնց ամբողջ տեւողու-
թեանը ո՛չ զսպանակները աւելի կարե-
կիր եղան եւ ո՛չ փափուկ Աթենացիներ-
ուն քմահաճոյքները:

Մինչ՝ այլ եւս, ցորեկուան անբա-
ւական քուներէն սպառած, բաց օդը եւ
երիտասարդ տարիներս օգնելով՝ վեր-
ջին գիշերները կը յաջողէի երբեմն
մրափել, Օրիորդ Տիւքոօի հիմայ հե-
ռաւոր, միաթել, անուշ ձայնը, զովա-
ցուցիչ առուակի մը պէս կը հոսէր վե-
րեւէս հնչուն ֆօշմառներու տենդին
վրայ եւ կ'օրօրէր զայն...

— «Յոյն մըն է», «դարձեալ Յոյ-
ներ են»...:

ԵԼԻԶ ՄԵՀՏԵՐԵԱՆ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱԿԸՆԹԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա Մ Ե Ր Ի Կ Ա

Աշխարհի հարստութիւնը շարժուն է: Այսօր
ինձի, վաղը քեզի: Բախտը և պարագաները
կը կաղմեն այն խողովակը որուն մէջէն կ'անց-
նի իմ գրպանէս ելած դրամը լեցուելու համար
քու գրպանդ: Ինչպէս որ Անգլիա Նարոյէոն-
եան պատերազմներու ժամանակ Ֆրանսայի
չնորհիւ լեցուցած է իր գրպանը, նոյնպէս
այլ մեծ պատերազմին Ամերիկա լեցուց իր քր-
սակը Անգլիոյ չնորհիւ, որմէ շատեր կը հե-
տեւցնեն թէ Լոնտոն կորսնցուցած է իր եր-
բմանի տիրապետող դիրքը: Տգէտ մամուլի մը
հայթայթած հատուածական տեղեկութիւննե-
րէն շմորած թերուս անձեր յաճախ ձեր ական-
ջըն ի վար հետեւեալը կը փսփոտն. «... ձեզի
րան մը ըսե՞մ, Ֆինանսապէս Լոնտոն hors

combat է, Նիւ Եորքն է որ կը տիրապետէ»:
Այս խօսքերը ընողները կը մոռնան տուարները
հինգով բաժնելու: Եթէ Ամերիկայի մէջ 100
հատ միլիոնատէր և Անգլիոյ մէջ ալ 25 միլիո-
նատէր կան, բաժանում գիտցողը գիտէ թէ
երկուքին ո՞րը աւելի հարուստ է:

Խաւար մտքերու մէջ լուսատու ճառագայթ
մը ներմուծելու համար փութանք տեղեկացնել
ընթերցողին թէ ներկայիս Ամերիկայի փոխա-
տութիւնները կը հասնին \$ 15,750,000,000
տուարի որ կը ներկայացնէ 3,150,900,000 ան-
գլիական ոսկի. իսկ Անգլիոյ փոխատուութիւն-
ները կը յանգին 5,400,000,000 անգլիականի,
մինչ Ֆրանսային 2,800,000,000 անգլիակա-
նի: